

Sári László

Lin-csi apát pesti rokona és Csokonai Vitéz Mihály

Még tévedésből sem állíthatjuk, hogy ifjú korában a pesti rokon jól ismerte a költő életét és sokfelé ágazó érdeklődését. De még a verseit sem igazán. Pedig, amit ismert tőle, azt felettébb kedvelte. Őszinte lelkesültség, nagy-nagy életszeretet, sőt rajongás árad legnépszerűbb strófáiból, ami mindig határtalan jókedvre derítette a pesti fiatalembert.

Könnyű, boldogító érzés volt Csokonaival együtt örülni az életnek, olykor még keseregni is jó volt vele. A rokokó szomorúság sohasem hatolt mélyen a pesti rokon szívébe, és úgy találta, hogy boldogtalanságát ilyenkor a költő se fájlalja igazán. Legfeljebb, mintha tanácstalan gyermeki csodálkozást látott volna kifejeződni olykor érdekesen rajzolt arcán.

Amit a pesti rokon leginkább felemelőnek érzett ezekben a versekben, az a költő hangjának leírhatatlan tisztasága volt. Szavai máig úgy csengenek a fülébe, mint a hajnali harangszó. A csípős, friss, hajnali levegővel érkező harangszó. Persze, hogy az ember könnyen és boldogan adja át magát az így felcsendülő soroknak.

De Csokonai nemcsak arcvonásainak és hangjának szokatlanságával lepte meg a pesti rokont. Az is feltűnt neki, hogy mennyire őszintén, szinte megbűvölten fordul az alapjában véve derűs kedvű, fiatal költő a filozófia komor, megválaszolhatatlan kérdései felé. Egy idő után már csak a létezés mélységes és borzongató titkai érdekelték. A pesti rokon egyre gyakrabban látta arcán a tanácstalan gyermeki csodálkozás jeleit.

Hajlamai már nagyon fiatalon a töprengések sűrűjébe vezették a költőt. Gyakran tekintgetett hátrafelé, távolba vesző múltjába, és tekintgetett előre, az ember halál utáni hajlékába. Sötétség mindenütt, hiába nyújtogatta a nyakát. Tágabb és áradóbb életet remélt valahol máshol, de még ígéretre se talált. Marad tehát a földi rabság, előtte és utána homály, némaság.

És akkor váratlanul, még csaknem gyerekfejjel Csokonai Vitéz Mihály Debrecenben rátalált az „ázsiai poézisre". Gottfried Herder és Friedrich Hegel kortársa Európa keleti felében, egy vidéki kollégium könyvtárában levett a polcról egy kötetet, és kínai versekről olvasott

benne. Talált ott néhány lefordított strófát is a Dalok könyvéből, ezeket is latinul. Azután a megmámorosodott költő olvasott még a nagyerdei könyvtárban Konfuciuszról, és olvasmányaiból érzékeny, okos, messzemenő következtetésekre jutott.

Na, erre aztán a pesti rokon azonnal felkapta a fejét. Ahogy hírét vette, mi történt Csokonaival jó kétszáz évvel ezelőtt Debrecenben, mindjárt a részletek nyomába eredt. Izgató volt a végre hozzá is eljutó hír, de hát még meg kellett keresnie, hogy milyen nyomokat hagytak az olvasmányok a költő munkáiban, addig azt sem tudhatja, igaz-e egyáltalán. Na és, hogy komoly érdeklődés volt-e, vagy csak hirtelen támadt fellobbanás? Legfőképpen pedig azt akarta tudni, hogy mit értett meg, mit kedvelt meg a debreceni fiatalember a kínai költészetből és Konfuciusz gondolataiból. Lin-csi apát pesti rokona gyorsan, izgatottan lapozta Csokonai verseit és prózai írásait, türelmetlenül hajtotta ujjaival a harsanó könyvlapokat.

A költő ezután keletkezett verseinek hangjából úgy érezte, hogy Csokonai a régi ázsiai gondolkodásból mindjárt kiolvasta a legfontosabbat: azt, hogy a legfájdalmasabb létkérdésekre az embernek nem is kell feltétlenül válaszolnia. Szabad sóhajtva elrévedni, eltűnődni rajtuk; szabad kimerítően és behatóan foglalkozni velük; de értelmetlen, káros, sőt tilos a komor merengés, a félelmes borzongás. Eredetünk és rendeltetésünk földeríthetetlen, kár erőlködni. Lehet, hogy nem is a mi dolgunk.

Nem fontos tehát okosnak lenni, bőven elég, ha a kérdéseket költőien tesszük föl magunknak. Esetleg, elég tétova és homályos megállapításokat megfogalmazni a világról. Szóval legfeljebb a szemlélődő, bölcs gondolkodás ajánlott, a bús filozófia semmiképp. Elveszi az ember életkedvét.

Ezek a – költeményekből vett – felismerések nagy megnyugvást és egy kis irigységet keltettek a pesti rokon szívében. Ilyen fiatalon Csokonai eljuthatott a dolgok velejéig? Alig húszévesen értette a vén Ázsia cinikus világfelfogását? Na jó! Legalább megszabadult korábbi, gyötrő gondolataitól. Miután könyvtári asztalától fölállt, a Nagyerdőben egy jó nagyot sétált.

A pesti rokon mindig csodálta azokat, akik még ki se bújtak a tojásból, és máris értették az életet. Hogy tudták a Lermontovok, Dosztojevszkijek, Goethék, Petőfik, Thomas Mannok, na meg Po-Csü-jik és 6. dalai lámák huszonéves fejjel megírni a legjobb műveiket? Neki mintha csak élete mostani, már lassuló szakaszában, kifelé sétálva a világból kezdene végre benőni a feje lágya. És tessék, itt van egy ilyen mindentudó gyerekemberből még egy: Csokonai Vitéz Mihály. Persze az is lehet, hogy a pesti rokon téved, nem ért ez a debreceni fiú semmit az egészből.

Csakhogy az írásai mást mondanak. A debreceni fiatalember nem készült ugyan a széles nagyvilág elé állni történelemfilozófiai értekezésekkel és merész világtörténelmi jóslatokkal, mint kortársai, a német idealisták; nem készült ítélkezni kultúrák felett, mégis józan, tiszta fejjel és szélesre tárt lélekkel, valamint elfogulatlanul és tudós alapossággal merült el a kínai szellem megismerésében. Ezt bizony így is kell, ha az ember ad magára. Másképpen egyenesen barbárság.

Csokonai tudásának legbőségesebb forrása egy 1777-es lipcsei kiadású, az ázsiai poézisről szóló, latin nyelvű kötet volt. A nagy ázsiai irodalmak többségét, köztük fő helyen a kínait és az indiait áttekintő kiváló művet a példátlan tudású angol orientalista, *William Jones* írta. Érdekes, hogy a kötetet az a Gottfried Eichhorn, ugyancsak kiváló keletkutató adta ki, aki később a Göttingeni Egyetemen Kőrösi Csoma Sándort két és fél évig tanította keleti nyelvekre.

Eichhorn készítette fel Csomát tibeti útjára, tőle tanult meg többek között törökül és arabul, valamint ő vezette be az arab nyelvű történeti források tanulmányozásába. Ezek ugyanis több helyen említik a magyarok keleti származását, hívta föl rá a magyar diák figyelmét. Mindez azonban már Csokonai halála után történt, ha nem is sokkal. Ha a költő nem ennyire rövid életű, útjaik Csomával és Eichhornnal össze is érhettek volna valahol.

Szóval William Jones írta azt az ázsiai költészetről szóló könyvet, amit Csoma tanára adott ki 1777-ben Lipcsében, és másfél évtizeddel később Csokonai levett a debreceni Református Kollégium könyves polcáról. Erről a Jonesról pedig azt beszélik, hogy még a mi Csománknál is nagyobb nyelvzseni volt, amit elképzelni se lehet. Mégis így volt, ezt bizonyítják kitűnő fordításai (huszonnyolc nyelvet ismert nagyon jól), és ezt bizonyítja tudományos munkássága. Közte az a kötet, amelyre Csokonai is rátalált.

A könyvet őszinte, nagy érdeklődéssel olvashatta, erről tanúskodnak jegyzetei, amelyeket Kivonat az ázsiai poézisről címmel, legnagyobb valószínűséggel 1794-ben készített. Nem érdektelen idézni, hogy a kínai kultúráról milyen gondolatai támadtak a fiatal magyar költőnek, és milyen érzések töltötték el William Jones munkájának olvasása közben. A pesti rokon, ahol csak tudja, e szavakkal idézi a költő szép, régi magyar nyelven írt mondatait.

„Kínai nyelven, amely teméntelen írók bizonysága szerént minden nyelvek között a legbővebb, van egy igen régi könyv. Ennek öt része van, és Shi King-nek (Dalok könyvének) hívják. 300 óda van ebben a könyvben az erkölcsökről, kötelességekről, virtusokról. Azt mondják, hogy benne a poézis kellemetes édességét s a költői képeknek páratlan kecsességét találhatni. Egyet ezen ódák közül, amely nékem felette tetszett, előhozta Confucius, ha szabad így szólanom, a chinaiak Plátója."

Ezután Csokonai „Jones szabad latin fordításában" teljes terjedelmében idézi a költeményt, majd így folytatja: *„Jeles maradványa ez a régiségnek; mert az a fejedelem, kit a kínai poéta dicsér, Krisztus Urunk születése előtt élt mintegy nyolcszáz esztendőkkel; valamint megmutatja továbbá, hogy mennyire mívelte a legrégibb esztendőkben ez a legelmésebb nemzet a szép mesterségeket."*

Csokonai költészetét ezután nemcsak a régi kínai szellemiség és lelkiség jellemzői szövik át több helyen, hanem megjelenik benne a „chinaiak Plátója" is. Az a filozófus, aki annyira lenyűgözte a debreceni költőt, hogy az még szellemével és életérzésével is azonosulni tudott egyik versében. Ez a vers A lélek halhatatlansága című utolsó nagy költeményében *Confucius álma* fejezetcímmel található meg, vagy a Halotti versek IV. darabjaként. A pesti rokon szerint talán ebben a versben olvashatók Csokonai legszebb sorai. Kevés költeményt ismer, amely képes ennyire finom, érzékeny gondolatiságot közölni.

Nem nehéz kiolvasni belőle, hogy milyen erősen megfogták a költőt azok a gondolatok, amelyeket a kínai filozófiáról olvasott Jonesnál. De érezzük azt is, hogy a kínai költészet mívessége ugyancsak ösztönzően hatott rá a „poézis kellemetes édességének" és a „költői képek kecsességének" finom kidolgozását illetően. Mindebből az is kikövetkeztethető, hogy mindaz, amit a kínai kultúráról megtudott, életre szóló élménnyel szolgált számára. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint az, hogy az imént említett nagy versének, A lélek halhatatlanságának legszebb sorai a Jones-könyv kivonatolása után tíz esztendővel születtek. Nyilvánvaló, hogy ezek a sorok ebből a régi, ám igencsak meghatározó élményből táplálkoztak. Érdemes olvasni őket. A költeményt azzal kezdi, hogy tárgyszerűen elmondja, szerinte ki volt Konfuciusz:

„Confucius – Ki csak annyit mondott, mennyit érzett s tudott. / Ki világosított, de még sem hazudott; / A ki egy legnagyobb s legrégibb nemzetet / Törvényre, erkölcsre s jó rendre vezetett."

Majd pedig elénk vetíti Konfuciusz Debrecenből elképzelt tűnődésének képeit, leírja azokat a sorokat, amelyeket a pesti rokon máig olyan nagyra tart: „*Mi voltam magam is, míg meg nem születtem, / Míg fűből s állatból e testet nem vettem? / Aludtam mélyen a semmiség ölében, / A magam-nem-tudás csendes éjjelében. / Még a természetből, mint egy annak megholt / Részecskéje, akkor ki nem feslettem volt; / Így fogok bomlani újonnan beléje, / Mint annak egy megholt piciny részecskéje.*" Ennek a gondolatnak nehéz elképzelni pontosabb és magával ragadóbb megfogalmazását. Akármelyik kínai költőnek becsületére válna.

Amióta a pesti rokon közelebbről ismeri az egykori debreceni fiatalember világfelfogását és költészetét, már többször fordult hozzá segítségért, amikor lételméleti gondolatokat igyekezett lágyabb, szelídebb szavakba foglalni. Úgy érezte, Csokonai mindig készséggel állt rendelkezésére. Jó volt vele újra és újra egyeztetni szemléletüket, jó volt egy ilyen felülmúlhatatlan nagysággal egyet gondolni.